

**РОЛЬ РЕЛЯЦИОНЕМ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕМА-РЕМАТИЧНОЇ
ІЗОТОПІЇ У ДІА(ПОЛІ)ЛОГАХ
(на матеріалі сучасної французької мови)**

У статті вивчаються функції реляціонем як засобів інтерфразистичного тема-ре-матичного зв'язку, що використовуються комунікантами для організації когерентних поліізотопічних діа(полі)логічних надфразових єдностей. Вони вводять до дискурсу тема-ре-матичні елементи та факультативні компоненти різного ступеня інформативності, що сприяє зміні вектору тема-ре-матичної ізотопії. Серед таких маркерів референційного зв'язку виділяються збої, авто- та гетерокорекція, явища анафори та катафори тощо. У певному контексті вони формують експліцитно-імпліцитну дискурсивну тема-ре-матичну ізотопію.

Ключові слова: діа(полі)логічна надфразова єдність, реляціонема, тема-ре-матична ізотопія, тематичний епізод, тематичний етап.

Лепетюха А.В. Роль реляционем в организации тема-ре-матической изотопии в диа(поли)логах (на материале современного французского языка). В статье изучаются функции реляционем как средств интерфразистической тема-ре-матической связи, которые используются коммуникантами для организации когерентных полиизотопических диа(поли)логических сверхфразовых единств. Они вводят в дискурс тема-ре-матические элементы и факультативные компоненты разной степени информативности, что способствует изменению вектора тема-ре-матической изотопии. Среди таких маркеров референциальной связи выделяются сбои, авто- и гетерокоррекция, явления анафоры и катафоры и т. д. В определённом контексте они формируют эксплицитно-имплицитную дискурсивную тема-ре-матическую изотопию.

Ключевые слова: диа(поли)логическое сверхфразовое единство, реляционема, тема-ре-матическая изотопия, тематический эпизод, тематический этап.

Lepetiukha A. V. Role of relationemes in the organization of theme and rheme isotopy in the dia(poly)logues (on the material of the modern French language). *This paper is dedicated to the studies of functions of relationemes as means of the interphrasal theme and rheme connection which the communicants use to organize the coherent polyisotopical dia(poly)logic supraphrasal unities. They enter into the discourse theme and rheme elements and facultative components of the different level of information that contributes to the change of the vector of theme and rheme isotopy. Among these markers of referential rapport they distinguish haltings, auto- and heterocorrection, phenomena of anaphore and cataphore etc. In some context they form the implicate and explicit discursive theme and rheme isotopy.*

Keywords: dia(poly)logic supraphrasal unity, relationeme, theme and rheme isotopy, thematic episode, thematic stage.

У діа(полі)логічній інтеракції між комунікантами встановлюються різні типи відношень – великої чи невеликої дистанції, рівноваги або ієрархії. Ці відношення залежать як від зовнішніх факторів (вік, стать, статус, рівень лінгвістичних й екстралінгвістичних знань, соціоафективний зв'язок, що існує між мовцями, їхня інтеракційна роль, природа комунікативної ситуації і так далі), так і від внутрішніх (від поведінки, яку вони приймають, та, зокрема, від маніпулювання деякими одиницями, доречними в цьому випадку).

Під час діалогічної інтеракції партнери по комунікації встановлюють референційні зв'язки між об'єктами реальної дійсності, тобто між ними виникає так зване «референційне співробітництво»: адресант, який презентує зміст повідомлення, намагається знайти відповідність до вимог адресата. У свою чергу, реципієнт набуває здатності сприйняти повідомлення [1: 107].

Отже, особливістю діалогічного мовлення є те, що кожен тематичний епізод, який формується двома (чи більше) комунікантами, тісно пов'язаний із потенціалом референційного зв'язування висловлень [2: 89], що реалізується, зокрема, **реляціонерами** [5: 164], тобто тема-рематичними маркерами зв'язку всередині діа(полі)логічних НФЄ (надфразових єдностей) та операторами, які дозволяють учасникам комунікації постійно перебудовувати цей зв'язок.

Об'єктом дослідження є діа(полі)логічні надфразові єдності з різними типами тема-рематичної ізотопії.

Реляціонери як засіб маркування тема-рематичних зв'язків у діа(полі)логічних надфразових єдностях становлять предмет нашого аналізу.

Метою статті є дослідження функцій реляціонером в організації когерентних діа(полі)логічних НФЄ з різними типами тема-рематичної ізотопії.

Матеріалом для цієї статті слугують 9 прикладів діа(полі)логічних надфразових єдностей сучасного франкомовного художнього дискурсу.

Функції маркерів тема-рематичного зв'язку в діа(полі)логічному дискурсі по-різному трактуються дослідниками французької мови. Це пов'язано із невизначеністю ролі засобів формування дискурсивних фрагментів, що зумовлює актуальність запропонованого лінгвістичного аналізу. Реляціонери функціонують у певному контексті та підкоряються тому, що С.М. Ервін-Тріпп назвав принципом «сумісної уживаності» [4: 148], тобто вони є основними чинниками створення поліізотопічного діа(полі)логічного дискурсу в широкому й вузькому смислах слова. Серед таких чинників слід розглянути збої («*ratés*»), авто- та гетерокорекцію, явища анафори і катафори тощо.

Оскільки мовлення характеризується імпровізацією, спонтанністю, у ньому завжди наявна велика кількість збоїв [5: 156], тобто переривань певного ізотопічного вектору розвитку дискурсу. Виділяються збої способу мовлення, такі як незв'язане мовлення, запинки, обмовки, маркери вагання, наприклад:

- *Alors?*
- *Alors, voilà, on attend.*
- *On ne distribue pas les cadeaux?*
- *Oh, doucement, donnant donnant.*
- *Ces hommes primitifs sont de parole, croyez-moi.*
- *Heu...*(J .Perret)

У цьому тематичному етапі [3: 90] із комплексною тема-рематичною ізотопією останній тематичний епізод [3: 90] є збоєм, який на письмі позначений маркером вагання *heu*. Очевидно, доцільно вважати будь-які маркери збоїв факультативними елементами різного ступеня інформативності, що можуть змінювати чи не змінювати обраний напрям тема-рематичного руху.

Виділяються також синтаксичні збої (фальстарт, фрагментарні частини, синтаксичні зіткнення), наприклад:

- *C'est en outre un poète et un gentilhomme brocanteur.*
- *Et un spécialiste de la bougrerie.*
- *Ça, mon cher, tu n'en sais rien. Il s'est montré très convenable.*
- *N'aurait plus manqué que cela. Ah! Si...*
- *Assez!* (G. Duhamel)

У вищенаведеній діалогічній НФЄ з комплексною тема-рематичною ізотопією сполучник *si* (якщо) є маркером синтаксичного збою. Він також належить до факультативної інформації.

У дія(полі)логах дуже рідко трапляються лексичні збої, які виявляються завдяки реформуванням та виправленням. Ідеться про лексичне самовиправлення:

- *Ça ne durait jamais longtemps. La mé... La mel... La mélancolie.*
- *La mélancolie, c'était pour les riches* (G. Bernanos).

У цьому прикладі лексичний збій *La mé... La mel* також доречно вважати факультативною інформацією, яка не змінює обраного напрямку розвитку тема-рематичних відношень, а саме тема-рематичної ізотопії з постійною темою.

Феномен виправлення будується на «автоініційованих» і «гетероініційованих» [3: 121] відношеннях партнерів по комунікації. Звідси випадки «авто- та гетерокорекції», які здійснюються трьома способами.

1. Автоініційована автокорекція (не існує фундаментальних відмінностей між розмовним і писемним мовленням) – самостійна діяльність, навіть коли вона підлягає контролю реального чи вигаданого адресата:

- *Non, sans blague, de qui est-ce?*
- *Devine.*
- *Rimbaud? Non, c'est vrai...tu ne peux pas connaître.*
- *Qui est Rimbaud?* (A. Malraux)

У цьому випадку автоініційоване самовиправлення здійснюється адресантом з урахуванням уявлень про екстралінгвістичні знання адресата. Воно вводить нову мікротему *ce* (це) до вказаного вище тематичного етапу.

2. Гетероініційована автокорекція – діяльність щодо виправлення, яка викликана певною поведінкою адресанта, наприклад:

- *Je me demande ce qu'il peut faire. Sans doute lit-il dans son lit? A moins qu'il se soit endormi en oubliant d'éteindre? Il n'a parlé à personne...*
- *Quelle heure?*
- *Minuit.*
- *Tu es sûr que personne...*
- *Imbécile que je suis! J'ai oublié de vous dire...*
- *Quoi?*
- *Alors que nous étions au bar de la Poste, le second où il est entré, le patron, à un certain moment lui a lancé qu'on le demandait au téléphone* (G. Simenon).

Гетероініційована автокорекція *j'ai oublié de...* (я забув...) продовжує тема-рематичну ізотопію з постійною темою на рівні одного багатокрокового

(що кумулює кілька висловлень) тематичного епізоду в діалогічній НФЄ з комплексною тема-рематичною ізотопією.

3. Гетерокорекція, що здійснюється партнером по комунікації, як от:

– *Climat terrible, n'est-ce pas?*

– *Erreur, monsieur l'abbé, climat dur tout simplement, s'agit de savoir le prendre.*

Il ne faut pas être seul, ni s'embarquer avec n'importe qui... (J. Perret)

Тут гетерокорекція *erreur, monsieur l'abbé* (помилка, пан абат) як рематичний маркер, змінює запланований хід розмови з тема-рематичною ізотопією із постійною темою й уводить нову імпліцитну мікротему *ce* (це) і частково експлікований рематичний компонент, що сприяє розгортанню експліцитно-імпліцитної тема-рематичної ізотопії з похідними темами.

У діа(полі)логічній інтеракції висловлення, що маніфестують сильний анафоричний зв'язок, мають тенденцію до збереження однієї теми, іншими словами, збереження теми передбачає сильний анафоричний потенціал зв'язування і слабкий або навіть відсутній катафоричний потенціал.

У певному контексті анафоричний зв'язок у діа(полі)логічних НФЄ реалізується:

1) уживанням *oui / non / si* в якості реакції на ствердження або відповіді на повне запитання:

– *C'est une auto militaire qui vous a conduit ici?*

– *Non, madame, c'est une auto que j'ai louée.*

– *Elle est là?*

– *Oui* (P. Benoît).

У вищенаведеній діалогічній НФЄ збереження тем *ce* (це) та *elle* (вона) при тема-рематичній ізотопії з постійною темою здійснюється завдяки відповідям, що вводяться прислівниками *non / oui*;

2. еквівалентними або парафрастичними (нееквівалентними) анафоричними представленнями вищезгаданого референта:

– *La belle-fille est sans fortune?*

– *Quelle belle-fille? La mère de Casimir n'est pas la bru, c'est la propre fille de Saint-Auréol* (A. Gide).

У цьому прикладі макротема *la belle-fille* (невістка) анафорично зберігається в респонсивному компоненті, що є багатокроковим тематичним епізодом, за допомогою еквівалентної номінальної анафори в першому, еліптичному висловленні і реформулювання референта *la mère de Casimir* (мати Казимира) у другому при тема-рематичній ізотопії з похідними темами.

У випадку наявності катафоричних зв'язків, їхній потенціал відповідає схемі очікувань з боку адресанта, тому збереження теми здійснюється одночасно із семантичним обмеженням тематичної перспективи:

– *Mais tu en fais, une gueule. Tu es contrarié?*

– *Non, non pas du tout, j'ai faim, voilà tout* (R. Merle).

Поданий приклад ілюструє семантичне обмеження перспективи тематичного етапу катафоричним тематичним епізодом *mais tu en fais, une gueule* (але ти маєш незадоволений вигляд), що перебуває в ініціальной позиції.

Проведений аналіз дає можливість комплексного вивчення різних типів діа(полі)логічних реляціонем із семантико-прагматичного погляду, і

відкриває перспективи більш детального аналізу тематичних і рематичних маркерів та їхньої ролі в організації тема-рематичної поліізотопії у складних дискурсивних формаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Colas A.** Ajustement au destinataire en tâche de communication référentielle: la régulation visuelle / A. Colas, M. Vion // Paris, Editions Ophrys, 1999. — P. 103–115. 2. **Dijk T.A.** van Text and Context. Exploration in the Semantics and Pragmatics of Discourse / Dijk T.A. van — New York, Longman, 1977. — 342 p. 3. **Dittmar N.** A propos de l'interaction entre la construction du thème et l'organisation de la conversation: l'exemple du discours thérapeutique / N. Dittmar // — Paris, Langue française, 1988. — № 78. — P. 88–100. 4. **Ervin-Tripp S. M.** The Occasioning and Structure of Conversational Stories / S.M. Ervin-Tripp., A. Küntay // in Givón, T. (éd.), 1997. — P. 133–166. 5. **Kerbrat-Orecchioni C.** Le discours en interaction / C. Kerbrat-Orecchioni. — Armand Colin, 2005. — 368 p.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ

1. **Benoît P.** La châtelaine du Liban / P. Benoît. — P.: Editions Albin Michel, 1982. — 256 p. 2. **Bernanos G.** Monsieur Ouine / G. Bernanos. — P.: Librairie Plon, 1993. — 290 p. 3. **Duhamel G.** Le désert de Bièvres / G. Duhamel. — P.: Mercure de France, 1984. — 256 p. 4. **Gide A.** Isabelle / A. Gide. — P.: Editions Gallimard, 2001. — 160 p. 5. **Malraux A.** L'espoir / A. Malraux. — P.: Librairie Gallimard, 1987. — 512 p. 6. **Merle R.** Derrière la vitre / R. Merle. — P.: Editions Gallimard, 1983. — 544 p. 7. **Perret J.** Roucou / J. Perret. — P.: Editions Gallimard, 1984. — 256 p. 8. **Simenon G.** L'âme rouge / G. Simenon. — P.: Librairie Arthème Fayard, 1984. — 192 p.